

**ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ****THE FOURTH GENERATION OF HUMAN RIGHTS:
REALITIES AND PROSPECTS FOR UKRAINE****Поліщук А.А., студентка II курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Гуденко Д.О., студентка II курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті досліджено сутність четвертого покоління прав людини. Зокрема, авторами проаналізовано основні підходи до класифікації прав, які належать до нового покоління. Особливу увагу приділено окресленню реалій законодавчого закріплення та реалізації окремих виділених прав в Україні, крім того, враховуючи міжнародний досвід, визначено перспективи імплементації прав людини четвертого покоління в законодавство України.

Ключові слова: четверте покоління прав людини, соматичні права, інформаційні права, моральні норми, реалії та перспективи.

В статье исследована сущность четвертого поколения прав человека. В частности, авторами проанализированы основные подходы к классификации прав, которые принадлежат к новому поколению. Особое внимание уделено обрисовке реалити законодательного закрепления и реализации отдельных выделенных прав в Украине, кроме того, учитывая международный опыт, определены перспективы имплементации прав человека четвертого поколения в законодательство Украины.

Ключевые слова: четвертое поколение прав человека, соматические права, информационные права, моральные нормы, реалии и перспективы.

In the article authors investigated essence of the fourth generation of human rights. In particular, authors analyzed the main approaches to classification of the rights which belong to new generation. So, on the basis of the received results, special attention is paid to delineation of realities of legislative fixing and realization of the separate allocated rights in Ukraine, besides, considering the international experience, the prospects of implementation of human rights of the fourth generation in the legislation of Ukraine are defined. Intensive development of science and rapid technological progress, being the main characteristics of modern society, legal bases of life of the last cannot but affect on ethics.

In article authors consider that in a historical retrospective each stage of development of society objectively was followed by formation and the subsequent legislative fixing defined "generation of the rights". In this regard the above-stated changes of public life, in particular high achievements of science, also resulted in need of allocation of new generation of human rights which in the legal doctrine received the name "the fourth generation of human rights".

This way, appearance of essentially new fourth generation to human rights is the fact objective and having a set of real manifestations. However it is also necessary to note that legal regulation of institute of the fourth generation of the rights as in Ukraine, and abroad is rather problem. First, it is connected with features of the rights entering a concept in this list, secondly, still among most of citizens, in particular and in our country, negative attitude to presence of such rights is traced, thirdly, insufficient legal regulation of such rights leads to emergence of problems in the course of implementation of their use.

Key words: fourth generation of human rights, somatic rights, information rights, moral standards, realities and prospects.

Інтенсивний розвиток науки та стрімкий технологічний прогрес, будучи основними характеристиками сучасного суспільства, не можуть не вплинути на етико-правові основи життя останнього. Так, в історичній ретроспективі кожен етап розвитку соціуму об'єктивно супроводжувався формуванням і подальшим законодавчим закріпленням певного «покоління прав». У зв'язку з цим вищевказані зміни суспільного життя, зокрема високої досягнення науки, також призвели до необхідності виділення нового покоління прав людини, які в правовій доктрині отримали назву «четверте покоління прав людини». Однак слід зазначити, що нормативно-правова регламентація відповідних суспільних відносин пов'язана з цілим комплексом морально-етичних і духовних проблем, і це зумовлено насамперед тим, що такі права відрізняються суто особистісним характером і тісним взаємозв'язком із фізіологічною природою людини. Зокрема, чим більше людство еволюціонує і розвивається, тим більше виникає конфліктів між наукою і мораллю. Так, наприклад, якщо для науки цілком допустимим є застосування клонування, то морально-етичні міркування гальмують еволюцію і не дають законодавцю приймати відповідні закони.

Проте нині держави все-таки стали приділяти увагу новому поколінню прав і всьому, що з ними пов'язано, але, на жаль, не настільки, наскільки хотілося б, і тому що

переважна більшість постулатів застосування прав четвертого покоління залишається на рівні доктринальних досліджень.

Метою статті є дослідження сутності четвертого покоління прав людини, виокремлення каталогу прав, які належать до нього, а також аналіз реалій і перспектив законодавчого закріплення та реалізації виділених прав в Україні.

У юридичній науці прийнято класифікувати права людини за кількома підставами, і однією з класифікацій є розподіл прав людини за часом їх виникнення. Так, у літературі їх прийнято ділити на декілька поколінь. До першого покоління відносять особисті та політичні права, до другого – соціальні, економічні та культурні, до третього – колективні права, або права солідарності [1, с. 299]. Але стрімкий розвиток науки і техніки, який призвів до величезного прориву у сфері медицини, генної інженерії, біомедицини в кінці минулого століття, потягнув за собою формування прав людини нового покоління.

У 1996 р. А.П. Семітко запропонував виділити права четвертого покоління, до яких необхідно віднести права людини, пов'язані зі здійсненням абортів та евтаназії [2, с. 207]. На думку О. Аврамової та О. Жидкової, четверте покоління прав людини повинне формуватися на засадах: визнання високого статусу особи; прагнення

єдності норм права, моралі, релігії у визначенні поведінки як правової; визнання права на індивідуальність особи, що передбачає повагу до особливих потреб людини, які надають їй можливість бути не схожою на інших; установлення суверенності людини щодо держави [3, с. 103].

Серед дослідників немає єдності щодо прав, що належать до четвертого покоління. М.П. Авдєєнкова обґрунтовує таку категорію як «право на фізичну свободу» [4, с. 23], Г.Б. Романовський перелік прав четвертого покоління обмежує правом на самогубство та на евтаназію, причому евтаназію та самогубство розглядає як елементи права на смерть [5, с. 233]. За поглядами Ф.М. Рудинського, права четвертого покоління повинні захищати людину від загроз, пов'язаних з експериментами у сфері генетичної спадковості особи, тобто це такі права людини, які пов'язані з клонуванням та іншими відкриттями у сфері біології [6, с. 16]. Ю.А. Дмитрієв до четвертого покоління прав зараховує лише інформаційні права та технології [7, с. 125]. А.Б. Венгеров називає четверте покоління правами людства: право на мир, на ядерну безпеку, космос, екологічні, інформаційні права тощо [8, с. 307]. Заслугує уваги російська доктрина, яка виділяє особистісні (соматичні) права, як права людини розпоряджатися своїм тілом, у т. ч. клонувати [9, с. 475]. М. Шебаніц до прав четвертого покоління зараховує право на евтаназію, на зміну статті, на трансплантацію органів, на використання віртуальної інформації, право наклонування [10, с. 59].

О. Аврамова й О. Жидкова до четвертого покоління прав людини зараховують: зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами; також необхідно визначити, чи будуть вони за своїми ознаками збігатися з правомірною поведінкою [3, с. 104]. Вони зазначають, що правомірною поведінкою можна визнати: штучне запліднення, незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами (у межах автономності особи), трансплантацію органів (на засадах законності, справедливості, моральності, добровільності); юридично нейтральною поведінкою: сім'ю, вільну від дитини, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, зміну статі; неправомірною поведінкою: клонування й евтаназію [3, с. 105].

Враховуючи викладене, на нашу думку, каталог прав четвертого покоління становлять дві підгрупи прав: соматичні права (вільну від дитини сім'ю; право на смерть; права людини щодо його органів і тканин; сексуальні права людини (можливість шукати, одержувати і передавати інформацію, що стосується сексуальності, сексуальна освіта, вибір партнера, можливість вирішувати, бути людині сексуально активною чи ні, самостійно вирішувати питання про добровільні сексуальні контакти, вступ у шлюб, зокрема одностатевий; право на легалізацію проституції; оборот порнографічної продукції та правове регулювання положення сексуальних меншин); репродуктивні права людини (позитивного характеру: штучне запліднення; негативного характеру: аборт, стерилізація, контрацепція); право на зміну статі; право на клонування як всього організму, так і окремих органів; право на вживання наркотиків і психотропних речовин) та інформаційні права (використання віртуальної реальності; доступ до мережі Інтернет), тобто усі права, що виникли внаслідок наукового прогресу та розвитку моралі.

Отже, як бачимо, новітні права можуть зачіпати найрізноманітніші сфери суспільних відносин, тому проблема регламентації таких прав гостро стоїть у багатьох державах сучасного світу, зокрема в Україні.

Так, у ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цін-

ністю, і держава бере на себе обов'язок щодо їх визнання, дотримання та захисту. У ст. 20 Конституції закріплюється право людини на життя [11], але це право можна зазвичай трактується вузько, в чому і полягає основна проблема конституційно-правового регулювання соматичних прав людини, адже право на життя може включати в себе не тільки процес нормальної життєдіяльності, а й право на добровільну смерть медикаментозним шляхом, право на штучне переривання вагітності, право на зміну функцій свого тіла тощо.

Однак одним із найбільш суперечливих і не визнаних в Україні соматичних прав є право на смерть або право на евтаназію. Право на смерть – це надана людині можливість свідомо і добровільно в певний, обраний нею самою момент часу піти з життя способом, який вона обрала сама. Так, правове регулювання евтаназії різниться залежно від того, в якій формі відбувається припинення життя хворого. Розрізняють активну і пасивну евтаназію. Активна евтаназія – це проведення певних дій із прискорення смерті невеличково хворої людини згідно з її проханням з метою позбавлення її від тяжких страждань. Вона може здійснюватися не тільки медичним працівником, а й спільними діями лікаря і пацієнта. Пасивна евтаназія – це відмова від застосування лікарських засобів і маніпуляцій, за допомогою яких підтримувалося життя важко хворого пацієнта за умови, що пацієнт висловив прохання не здійснювати медичне втручання [12 с. 184]. Активну форму евтаназії офіційно дозволено в таких країнах, як Нідерланди, Люксембург, Бельгія, Швейцарія та у деяких штатах США. Дозвіл на пасивну евтаназію, крім уже перелічених, надано в таких країнах, як Швеція, Ізраїль, Фінляндія. В Україні ситуація щодо легалізації евтаназії доволі категорична, національним законодавством не визнається будь-яка форма евтаназії в Україні, зокрема, про це йдеться у ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України [13], однак неодноразово уже здійснювалися спроби щодо її узаконення. На нашу думку, затвердження права на евтаназію багатьма провідними країнами світу є цілком виправданим, оскільки у деяких випадках допомога піти з життя стає для невеличково хворого єдиним шляхом уникнути фізичних і моральних страждань.

Не менш суперечливими є і сексуальні права людини, особливо статус сексуальних меншин, оскільки в Україні непохитним є розуміння сім'ї та стосунків у традиційному плані, тобто різностатевих. У законодавстві ж немає прямої заборони на нетрадиційні сексуальні стосунки, оскільки її і не можна встановити, адже це є правом кожної людини на вільний вибір партнера. У 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу», яким забороняється дискримінація працівників незалежно від гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації [14]. Водночас відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України в Україні шлюбом визнається сімейний союз жінки і чоловіка [15], крім того, у Верховній Раді України неодноразово реєструвалися законопроекти щодо недопущення усиновлення українських громадян особами, які перебувають в одностатевих шлюбах [16]. Як зазначає В.В. Речицький, підсумовуючи результати діяльності Робочої групи з прав людини Конституційної комісії України, що була спрямована на модернізацію II Розділу Конституції України, відбулася спроба виключити прив'язку шлюбу до формулювання «союзу жінки та чоловіка». Проте за підсумком ці зміни опинилися поки що за межами законопроектної оболонки [17, с. 84–86]. Натомість нормативний дозвіл на одностатеві шлюби надано в 11 країнах світу: Нідерландах, Бельгії, Іспанії, Канаді, Норвегії, Швеції, Португалії, Аргентині, Данії, Франції та Південній Африці. Тож, як бачимо, суспільна мораль України ще не готова прийняти відпо-

відні норми, тому на сучасному етапі розвитку формальний дозвіл на вчинення відповідних дій в Україні спричинив би висловлення протесту значної частини населення.

Ще одним суперечливим правом є право на зміну статі, забезпечене гарантією невтручання держави у приватне життя, тобто фактично діє принцип непрямого дозволу. Але однозначно це питання не врегульовано ні в Україні, ні в міжнародній практиці. Так, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який відповідає за Пакт про громадянські та політичні права, заявив, що «гендерна ідентичність визнається поряд із забороненими ознаками дискримінації». Європейський суд з прав людини застосовував Європейську конвенцію про захист прав людини й основних свобод у ряді важливих рішень, заявивши, що держави повинні надавати трансгендерам можливість пройти хірургічну операцію для повної зміни статі та гендеру, і що така хірургічна операція повинна покриватися системою страхування як «необхідне за медичними показаннями» лікування. Суд також постановив, що держави повинні визнавати зміну статі в документах, що засвідчують особу [18, с. 83–84]. Відповідно ж до законодавства України медико-біологічними показаннями для зміни (корекції) статевої належності є психічний і поведінковий розлад «трансгендерності» за Міжнародною класифікацією хвороб десятого перегляду. Соціально-психологічними показаннями для зміни (корекції) статевої належності є дискомфорт або дистрес, зумовлені розбіжністю між статевою ідентичністю індивіда і статтю, встановленою йому після народження (і пов'язаними з цим гендерною роллю та / або первинними і вторинними статевими ознаками) [19]. Тобто, як бачимо, у нашій державі законодавчо регламентовано, хоча і частково, лише форму зміни статі, пов'язану з операційним втручанням, щодо безопераційного втручання жодної згадки немає. Тому, на нашу думку, необхідно законодавчо врегулювати це питання і прийняти спеціальний нормативно-правовий акт, який би регламентував процедуру зі зміни статі та правові наслідки, що неминуче виникнуть для особи, котра зазнала такої операції.

Цікавий також є процес розвитку права на клонування в Україні, оскільки часто постає питання про етичну сторону цієї процедури. Так, Д. Крилова звертає увагу на те, що моральні норми суспільства категорично ставляться до клонування. Переважна більшість релігій активно засуджує як репродуктивне, так і терапевтичне клонування. Основними аргументами проти є те, що людина не може брати на себе роль Бога та створювати собі подібних; клонування порушує особисту свободу й унікальність особи; з репродуктивним клонуванням спотворюється сама ідея материнства та батьківства. Терапевтичне клонування засуджується за неповагу до життя ембріона [20, с. 29].

У законодавстві України також забороняється репродуктивне клонування, зокрема, відповідно до ст. 1 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування» в Україні забороняється репродуктивне клонування людини, однак дія цього Закону не поширюється на клонування інших організмів [21]. Крім того, спираючись на міжнародний досвід, слід зазначити, що заборона репродуктивного клонування підкріплена і міжнародною законодавчою базою, а саме: Загальною Декларацією ООН з геному людини та прав людини від 11 листопада 1997 р. (ст. 11); Хартією основних прав Європейського Союзу від 07 грудня 2000 р. (ст. 3); Конвенцією Ради Європи про права людини та біомедицину від 04 квітня 1997 р. (ст. 18); Додатковим протоколом про заборону клонування людини до Конвенції Ради Європи про права людини і біомедицину від 12 січня 1998 р. (ст. 1). Заборона репродуктивного клонування полягає в тому, що: 1) клонування змінює статус людини, перетворює її на «біологічний матеріал»; 2) порушує ст. 28 Конституції України, де зазначено, що кожна людина має право на повагу до її гідності [11];

3) клонування призводить до дискримінації людини, а саме відбору «генетично найкращих людей»; 4) клонування знижує цінність людського життя; 5) клонування може призвести до зникнення поняття «сім'я», оскільки воно змінює взаємини між батьками та дітьми.

Щодо терапевтичного клонування, то воно передбачає, що розвиток ембріона закінчується через 14 днів, після чого він використовується для отримання стовбурових клітин. Багато країн бояться, що таке клонування може створити перехід до репродуктивного [22, с. 190]. Проте у деяких країнах, наприклад, Великій Британії, США, воно є дозволеним є способом порятунку від таких хвороб, як рак, діабет, СНІД, інсульт. На сучасному етапі Україна також має свої досягнення стосовно терапевтичного клонування, однак законодавче врегулювання цього питання в Україні відсутнє, що, на нашу думку, є величезною прогалиною, оскільки наукою доведено, що саме такий вид клонування є правомірним і його варто застосовувати для спасіння людських життів.

Сьогодні величезна кількість дискусій ведеться також у сфері трансплантології, зокрема щодо права розпоряджатися своїми органами та тканинами після смерті. Світовий досвід вилучення донорських матеріалів від померлих осіб по-різному регулюється у країнах світу. У міжнародній практиці є два варіанти підстав посмертного донорства: один варіант – це презумпція незгоди, і тоді, зазвичай, потрібно додатково оформляти згоду на посмертне донорство ще за життя людини і (або) про таку згоду повинні заявити родичі померлого; другий варіант (презумпція згоди) в багатьох країнах вважається більш гуманним: передбачається, що люди стають посмертними донорами, якщо за життя спеціально не заявили про свою незгоду на це. Так, в Австрії, Іспанії, Бельгії, Франції, Фінляндії та Норвегії діє презумпція згоди померлої особи на вилучення трансплантату, в інших – презумпція незгоди [23, с. 388]. В Україні діє Закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 23 червня 2018 р., відповідно до якого передбачається презумпція незгоди – матеріал для пересадки може бути отриманий із тіла померлої особи лише у разі, якщо вона за життя дала згоду на трансплантацію. У живого донора може бути вилучено анатомічні матеріали лише за наявності його добровільної й усвідомленої згоди на донорство анатомічних матеріалів, наданої у письмовому вигляді. Крім того, зазначається, що трансплантація здійснюється на засадах добровільності; гуманності; анонімності; надання донорських органів потенційним реципієнтам за медичними показаннями; безплатності (крім гомопоетичних стовбурових клітин); дотримання черговості (крім родинного та перехресного донорства); достойного ставлення до тіла людини у разі посмертного донорства [24]. Таким чином, право розпоряджатися своїми органами та тканинами в Україні набуло належної законодавчої регламентації, до того ж, така правова позиція повністю узгоджена з нормами моралі, які побутують серед громадян щодо цього питання.

Ще однією цікавою категорією прав четвертого покоління є репродуктивні права людини. Ці права поділяються на два види: репродуктивні права негативного характеру (аборт, стерилізація, контрацепція) і репродуктивні права позитивного характеру (штучне запліднення). Однак тут теж все не так просто. Наприклад, проблема реалізації права на аборт, яка розділила світ на два табори, і дебати про це право ведуться на всіх континентах. Дискусії про проблеми абарту в багатьох країнах світу ведуться на рівні політики держави: противники права жінки на аборт борються за законодавче обмеження або взагалі заборону цього права, а прихильники виступають за скасування або хоча б пом'якшення цих норм. В Україні не існує заборони на аборт, однак уже неодноразово до парламенту вносилися законопроекти щодо її запровадження [25]. Зокрема, прихильники такої заборони посилаються на те,

що за результатами проведення ряду наукових медичних досліджень встановлено: дитина, котру абортують, знає таких самих страждань, як і доросла людина, яку тортурами доводять до смерті, і стверджують, що, давши право жінці вирішувати самостійно питання про проведення абортів, більшість країн не врахувало право чоловіка на батьківство. Однак, на нашу думку, такі заборони є неправомірними, оскільки прямо порушують репродуктивні права жінки.

Поряд із цим уваги заслуговує і право на штучне запліднення, широко закріплене в цивільному законодавстві багатьох країн, у т. ч. в Україні. Зокрема, в нашій країні це право закріплено в п. 7 ст. 282 ЦК [26], а порядок його реалізації встановлено у Наказі МОЗ № 787 від 09 вересня 2013 р. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні [27]. Як зазначають С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко та І.Я. Сенюта, сьогодні поряд з очевидною медичною користю репродуктивних технологій різко позначилися проблеми морально-етичного обґрунтування їх проведення [23, с. 415]. Так, зокрема, норми суспільної моралі в окремих випадках засуджують донорство репродуктивних клітин і сурогатне материнство, якщо вони мають комерційний характер. Проте гострої нетерпимості до подібних дій немає. Тому можемо стверджувати, що в Україні це право більшою мірою законодавчо врегульовано й узгоджено з нормами суспільної моралі.

Менш суперечливим є другий вид цих прав четвертого покоління – інформаційні права. Глобалізаційний вплив і повсякденна затребуваність консолідували позицію світу щодо необхідності виокремлення такої категорії прав. Наприклад, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН було закріплено таке інформаційне право, як право на свободу слова в Інтернеті. Цікаво, що переважно немає

суперечностей між міжнародними нормами та внутрішньо-національним правом, тож українське законодавство може поповнитися цікавою новелою, адже нещодавно було зареєстровано проект Закону України «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)», який пропонує доповнити ст. 302 ЦК такими рядками: «Фізична особа має право на доступ до Інтернету. Право фізичної особи надоступ до Інтернету не може бути обмежене. Обмеження доступу до певних даних, що містяться у Інтернеті, можливо лише на підставі рішення суду про незаконність таких даних» [28].

Таким чином, поява принципово нового четвертого покоління прав людини є фактом об'єктивним і таким, що має безліч реальних проявів. Однак також доводиться констатувати, що правове регулювання інституту четвертого покоління прав як в Україні, так і за кордоном є проблемним. По-перше, це пов'язане з особливостями прав, які входять до цього переліку; по-друге, досі серед більшості громадян, зокрема в нашій країні, простежується негативне ставлення до такого роду прав; по-третє, недостатнє правове регулювання таких прав призводить до виникнення проблем у процесі практичної реалізації їх використання.

Тому, враховуючи те, що метою Конституції та законодавства сучасних прогресивних держав, зокрема України, є встановлення та закріплення гармонії, за якої будь-яка дискримінація осіб за фізіологічними, релігійними, ідеологічними чи політичними ознаками буде усунена, а будь-яка особа зможе почуватися вільною та жити повноцінним життям у всіх його проявах, не порушуючи прав і свобод інших осіб, законодавець зобов'язаний взяти на себе відповідальність за розробку механізму практичної реалізації прав четвертого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мушак Н.Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 298–301.
2. Корельский В.М. Теория государства и права : учебник / под ред. В.М. Корельского, В.Д. Первалова. Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 2000. 616 с.
3. Аврамова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право України*. 2010. № 2. С. 101–107.
4. Авдеенкова М.П. Право на физическую свободу. *Государство и право*. 2005. № 3. С. 19–23.
5. Романовский Г.Б. К вопросу о праве на смерть как юридической основе легализации эвтаназии и самоубийства. *Медицинское право Украины: проблемы управления та фінансування охорони здоров'я* : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права (II Міжнародної науково-практичної конференції з міжнародного права) «Медицинское право Украины: проблемы управления та фінансування охорони здоров'я» (23–24 квітня 2009 р., м. Львів) / упор. Сенюта Г.Я., Терешко Х.Я. Львів : ЛОБФ «Медицина і право», 2009. С. 232–234.
6. Рудинский Ф.М. Гражданские права человека: общетеоретические вопросы. *Право и жизнь*. 2000. № 31. С. 15–18.
7. Головистикова А.Н. Права человека : учебник. Москва : Эксмо, 2008. 327 с.
8. Венгерова А.Б. Теория государства и права : учебник. Москва : Юриспруденция, 2000. 478 с.
9. Антропология права : учебник. Москва : НОРМА, 2002. 583 с.
10. Шибаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «покоління прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Т. 1. Вип. 31. С. 57–61.
11. Конституція України від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
12. Рапаева М.В. Евтаназия у сучасному суспільстві та перспективи її доцільності в Україні. *Юридична наука*. 2014. № 12. С. 183–190.
13. Основы законодательства про охорону здоров'я України : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
14. Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу : Закон України від 12 листопада 2015 р. № 785-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 49–50. Ст. 467.
15. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
16. Проект Постанови про повернення на доопрацювання проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо недопущення усунування українських громадян особами, які перебувають в одностатевих шлюбах) № 2133/П від 07 червня 2013 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47333 (дата звернення: 03.04.2019).
17. Речицький В.В. Права людини в Україні: критичний погляд на досягнуте. *Право України*. 2015. № 10. С. 79–86.
18. Бреус С.М. Міжнародно-правові стандарти і зарубіжний досвід у сфері гендерної ідентичності. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 3. С. 83–87.
19. Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації й інструкції щодо її заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05 жовтня 2016 р. № 1041. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1589-16> (дата звернення: 03.04.2019).
20. Крилова Д. Четверте покоління прав людини в контексті взаємозв'язку правових та моральних норм. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 2. С. 26–30.
21. Про заборону репродуктивного клонування людини : Закон України від 14 грудня 2004 р. № 2231-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 5. Ст. 111.

22. Міхньова Є.Г. Міжнародно-правові аспекти регулювання клонування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2009. № 83 (2). С. 188–196.
23. Стеценко С.Г. Медичне право України / за заг. ред. С.Г. Стеценка. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
24. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини : Закон України від 17 травня 2018 р. 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 28. Ст. 232.
25. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів) № 6239 від 27 березня 2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424 (дата звернення: 03.04.2019).
26. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
27. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09 вересня 2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13> (дата звернення: 03.04.2019).
28. Проект Закону про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету) № 2849 від 14 травня 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55127 (дата звернення: 03.04.2019).

УДК 342.7(44+437+438+477):340.12+141.333

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У ДЕРЖАВНІЙ ВЛАДІ: АНАЛІЗ НОРМ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ (ФРАНЦІЯ, ЧЕХІЯ, ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНА)

ANTHROPOCENTRISM IN THE STATE POWER: ANALYSIS OF THE NORMS OF THE BASIC LAWS IN THE CENTRAL AND EASTERN EUROPE COUNTRIES (FRANCE, CZECH REPUBLIC, POLAND AND UKRAINE)

Якимович Я.В., аспірант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородський національний університет

Публікація є апробацією результатів дисертаційного дослідження. Її присвячено аналізу норм конституцій країн Центральної та Східної Європи, серед яких Франція, Чехія, Польща та Україна.

Мета аналізу – встановлення та систематизація статей, котрі своїм змістом відображають явище антропоцентризму в державній владі на вищому рівні. Підґрунтям (призмою) такого відображення є можливість застосування людського чинника, тобто сукупності знань, умінь, навичок, досвіду, творчих здібностей та інших елементів при виконанні державних повноважень. Антропоцентричними кваліфікуються статті основних законів, котрі врегульовують питання організації та функціонування державної влади шляхом реалізації (вимагають застосування) людського чинника або регламентують його пряму наявність.

Визначення держави із точки зору людини – це саме той крок у розвитку, який дозволяє глибше розуміти значення держави. У такому підході сутність публічної влади не складається із розуміння тільки інститутів та формальних зв'язків між ними (у рамках системи стримування і противага гілок влади), але набуває правового значення (юридичного визначення) людина як первинне джерело усіх державних процесів. Яким би закон досконалим не був, його виконання все одно залежить від особи, а виходячи із загальних тенденцій сучасного суспільства спостерігається зміщення основного фокусу з гри та її правил на гравців, від котрих вона залежить.

Ключові слова: антропоцентризм, людський чинник, суб'єкт державної влади, гарантії, права, обов'язки, дискреційні повноваження, конституційна дієздатність, заборони, обмеження, колективний антропоцентризм.

Публикация является апробацией результатов диссертационного исследования. Она посвящена анализу норм конституций стран Центральной и Восточной Европы, среди которых Франция, Чехия, Польша и Украина. Цель анализа – установление и систематизация статей, которые своим содержанием отражают явление антропоцентризма в государственной власти на высшем уровне. Основой такого отображения выступает возможность применения человеческого фактора, то есть совокупности знаний, умений, навыков, опыта, творческих способностей и других элементов при выполнении государственных полномочий. Антропоцентрическими квалифицируются статьи основных законов, которые регулируют вопросы организации и функционирования государственной власти путем реализации (требуют применения) человеческого фактора или регламентирующих его прямое наличие.

Определение государства с точки зрения человека – это именно тот шаг в развитии, который позволяет глубже понимать значение государства. В таком подходе сущность публичной власти не складывается из понимания одних институтов и формальных связей между ними (в рамках системы сдержек и противовесов ветвей власти), но приобретает правового значения (юридического определения) человек как первичный источник всех государственных процессов. Каким бы закон совершенным ни был, его исполнение все равно зависит от лица, а исходя из общих тенденций современного общества наблюдается смещение основного фокуса с игры и ее правил на игроков, от которых она зависит.

Ключевые слова: антропоцентризм, человеческий фактор, субъект государственной власти, гарантии, права, обязанности, дискреционные полномочия, конституционная дееспособность, запреты, ограничения, коллективный антропоцентризм.

The publication is an approbation of the results of the dissertation research. It is devoted to the analysis of the constitutional norms of the Central and Eastern Europe countries such as France, the Czech Republic, Poland and Ukraine. The purpose of this analysis is to establish and systematize articles that reflect the content of anthropocentrism at the highest levels of government. The basis (prism) of such a reflection is the possibility of using the human influence – a set of knowledge, abilities, skills, experience, creative abilities and other elements in the exercise of state authority. Anthropocentric articles qualifies as those that regulate the organization and functioning of state power by implementing (requiring the use) of a human influence or regulating its direct existence.

Definition of a state from the point of view of a human is precisely the step in development, which allows us to understand more deeply the meaning of the state. In this approach, the essence of public authority does not consist of understanding only the institutions themselves and the